

Κανένας χάρτης δεν είναι αθώος. Συμφωνείτε;

Αν τα περισσότερα ζώα αρκούνται να βρίσκουν το στόχο τους μέσα στο άμεσο περιβάλλον, ο άνθρωπος έχει προσθέσει τους λόγους να επιδιώκει μια πιο πλήρη και συστηματική γνώση του χώρου, που θα επεκτείνεται, αν είναι δυνατόν, μέχρι τα σύνορα του σύμπαντος.

Ο χώρος δεν τον ενδιαφέρει μόνο σαν το καταφύγιο ή σαν η τοποθεσία των πραγμάτων που μπορούν να λειτουργήσουν σαν χρήσιμα αντικείμενα ή εμπόδια.

Καθώς η διάθεση για αναζήτηση και γνώση έχει στην περίπτωσή του σε μεγάλο βαθμό χειραφετηθεί από την άμεση ανάγκη, χρειάζεται ένα πλαίσιο του κόσμου περισσότερο γενικό που θα διευκολύνει την λειτουργία της σκέψης του. Αν η κατάταξη των φαινομένων σε κατηγορίες είναι μια απαραίτητη διαδικασία για τη σωστή και αποτελεσματική λειτουργία της σκέψης, τότε μια γενικότερη αίσθηση του χώρου, μια κόσμο-εικόνα με σαφή διάταξη, ένας νοητός χάρτης όπου το κάθε τι μπορεί να βρει τη θέση του, είναι απαραίτητο στοιχείο της λογικής. ¹

Ο χάρτης όπως τον γνωρίζουμε στην σημερινή εποχή είναι η οπτική απεικόνιση μιας περιοχής και των σχέσεων μεταξύ στοιχείων αυτής. Μπορεί να απεικονίζει την επιφάνεια της Γης ή κάποιο τμήμα της (ηπείρους, χώρες, νομούς κτλ.), ή τμήμα της θάλασσας ή της ουράνιας σφαίρας. Ακόμα, την επιφάνεια της Σελήνης ή άλλου ουράνιου σώματος. Πολλοί χάρτες είναι στατικοί, διςδιάστατοι και γεωμετρικά ακριβείς αναπαραστάσεις του τρισδιάστατου χώρου, ενώ άλλοι είναι δυναμικοί ή διαδραστικοί, ακόμα και τρισδιάστατοι. Η αποτύπωση γίνεται με ανάλογη σμίκρυνση, με καθορισμένη αναλογία που λέγεται κλίμακα χαρτού και σημειώνεται με το σύμβολο της διαίρεσης. Η κλίμακα αυτή αναγράφεται σε εμφανές μέρος πάνω στον χάρτη. ²

Οι χάρτες χωρίζονται σε κατηγορίες όπως κατά κύριο λόγο είναι οι πολιτικοί χάρτες και οι γεωφυσικοί χάρτες επιπρόσθετα υπάρχουν και ανάγλυφοι χάρτες, (συνηθέστερα γεωφυσικοί), αρχαιολογικοί χάρτες, εδαφολογικοί χάρτες, ιστορικοί χάρτες, γεωλογικοί χάρτες (απεικονίζουν τα πετρώματα και τους γεωλογικούς σχηματισμούς μιας περιοχής, συνήθως σε υπόβαθρο τοπογραφικού χάρτη) σεισμοτεκτονικοί χάρτες, μετεωρολογικοί χάρτες, ναυτικοί ή υδρογραφικοί χάρτες,

¹ Suzanne Langer - (Feeling and Form: a Theory of Art), N.York, Scriber 1953

² <http://4gym-lamias.fth.sch.gr/joomla33/index.php/geografia/224-o-xartis>

στρατιωτικοί χάρτες (περιορισμένης χρήσης), θεματικοί χάρτες (π.χ. παραγωγής προϊόντων κ.ά.), χάρτες της ουράνιας σφαίρας, χάρτες κατανομής πληθυσμού. Επιπρόσθετα οι χάρτες μπορεί να μην αφορούν καθόλου γεωγραφικά στοιχεία, π.χ. οι χάρτες του DNA ή του ανθρώπινου εγκεφάλου.

Κάποια λόγια όπως αυτά του Βαγγέλη Πανταζή σε κάνουν να σκεφτείς. Όπως κρεμάμε τους χάρτες, ο βορράς έρχεται πάντα σταθερά επάνω και ο νότος κάτω. Αυτό δεν είναι απλά μια συνήθεια του τόπου μας. Είναι μια παγκόσμια σύμβαση. Οι χάρτες όλων των λαών ακολουθούν έναν ομοιόμορφο προσανατολισμό με βάση τον όρθιο άξονα που κατεβαίνει από τον βορρά προς το νότο. Μια συστηματική πλήση εγκεφάλου με δράστες τους χάρτες και θύματα τους ανθρώπους εκτυλίσσεται σ' όλη τη γη. Ξεκινάει από τα πρώτα μας τρυφερά βήματα στο σχολείο και συνεχίζεται μέχρι την αποφοίτησή μας από το σχολείο της ζωής. Από παντού, από τοίχους των τους σχολείων, τα γραφεία των δημοσίων υπηρεσιών, τα γραφεία ταξιδιών, τα τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων και καιρού, από τις εφημερίδες, από παντού, οι χάρτες μας γνώφουν με σιωπηλά νοήματα, πως ο βορράς είναι πάνω και ο νότος κάτω. Πρόκειται για μια σύμβαση που έχει, στο υποσυνείδητό πάρει τη μας μορφή αναμφισβήτητου φυσικού δεδομένου. Εντελώς ανυποψίαστα οι έννοιες «βορράς και «πάνω» έχουν σχεδόν ταυτιστεί μεταξύ τους, όπως έγινε και έννοιες «νότος» και με τις «κάτω». Αυτό προδίδεται από τον τρόπο που χρησιμοποιούμε τη μια σαν συνώνυμο της άλλης: «πάνω στη Μόσχα», «κάτω στην Αφρική». Αν κάποιος πει σοβαρά απάνω στην Ανταρκτική», θα μας δώσει την εντύπωση πως έχει σύγχυση προσανατολισμού, κι αν επιμείνει, σύγχυση φρενών.

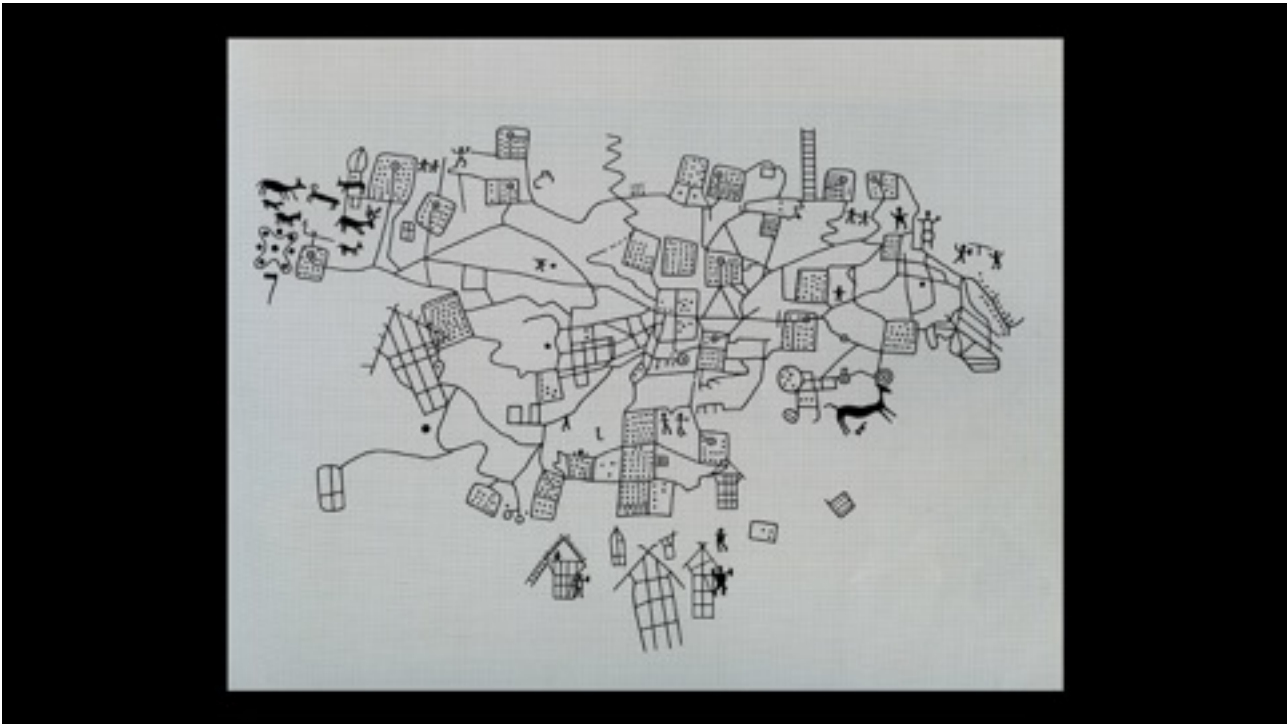
Όπως είδαμε, ένα πρόχειρο και ακριβές υψομετρικό κριτήριο μας δίνει η βαρύτητα. Η βαρύτητα απόκτησε πολύ νωρίς το ηθικό νόημα. Οι άνθρωποι παρατήρησαν πως στη γη της πέφτουν πιο γρήγορα τα πιο άψυχα και αδρανή σώματα. Την καθοδική πορεία αντικειμένων αυτών την ακολουθούν των και οι νεκροί, μόνο που το ταξίδι τους προς τα κάτω τραβάει πολύ μακρύτερα. Το σώμα των νεκρών σε κάθε περίπτωση καταλήγει να απορροφηθεί από το χώμα. Οι περισσότεροι λαοί συνήθιζαν να θάβουν τους νεκρούς τους βαθιά μέσα στη γη. Έτσι, καθώς οι πεθαμένοι ήταν κατά κανόνα επίφοβοι και ο θάνατος αναμφίβολα το μεγαλύτερο κακό που θα μπορούσε να βρει τον άνθρωπο, ο τόπος των νεκρών, ο «Κάτω Κόσμος, ήταν ο τόπος του κακού. Πως το κάτω να μην είναι απωθητικό, όταν συγγενεύει με ένα τόσο φριχτό τόπο; Το πάνω από την πλευρά του συγγενεύει με το φως που έρχεται από τον ήλιο, την σελήνη, τα ουράνια γενικά σώματα. Συγγενεύει με τον αέρα και δεν πρόκειται για ασήμαντη συγγένεια. Ο αέρας δεν είναι απλά το ποιο αναγκαία στοιχείο για να ζήσει ο άνθρωπος. Για πολλούς λαούς ο άνεμος, που τον ένιωθαν μα δεν μπορούσαν να το δουν και να τον πιάσουν, ήταν το κατεξοχήν πνευματικό στοιχείο του κόσμου. Αυτός είναι κατά την άποψη πολλών ο διαχωρισμός του βορρά με τον νότο. Οι έννοιες όμως του «πάνω» και του «κάτω» και μόνο υψομετρικοί όροι. Είναι επίσης και αξιολογικοί. Σ' όλες τις γλώσσες και για όλους τους λαούς όλων των εποχών το πάνω είναι ταυτόσημο με το κυρίαρχο και το καλό, το κάτω με το υποτελές και το κακό: «άνωτερος άνθρωπος», «κορυφαίο στέλεχος», «υψηλόφρων», «υψηλά ιδανικά», «άνωτερη ποιότητα» ανέβηκες ψηλά, έπεσες πολύ χαμηλά» «κατώτερος «υποτελής», «επιβάλλομαι», «χαμερπής», «παρακατιανός», είναι μερικές μόνο από τις πολλές εκφράσεις που προδίδουν αυτές τις ταυτίσεις. Στην πρώτη της χρήση η ελληνική λέξη «ταπεινός» σήμαινε χαμηλός, οι παραγωγές λέξεις «ταπεινώσεις» και «ταπεινός», είναι μεταγενέστερες και σημαδεύουν μια μετατροπή των υψομετρικών όρων σε ιεραρχικές έννοιες. 3

Η διαβάθμιση των τάξεων στα πλαίσια μιας κοινωνίας δεν ξεφεύγει απ' αυτόν τον κάθετο υψομετρικό και ιεραρχικό ταυτόχρονα άξονα. Καθημερινά μιλάμε για

³ Βαγγέλης Πανταζής, Χάρτες και ιδεολογίες, (Αθήνα, Κάλβος, 1989), 16.

«ψηλότερα» ή «χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα», «ανώτερη τάξη», «μεσαία τάξη «κατώτερες τάξεις». Μερικοί ξεφεύγουν από την ταξική τους «διαστρωμάτωση» και «ανεβαίνουν» ή «πέφτουν» στην «κοινωνική κλίμακα». Η «αυτού υψηλότης, ή ανώτατος άρχων», βρίσκεται στην κορυφή μιας πυραμίδας που στηρίζεται στους «υπηκόους» ή «υποτελείς» του. Οι ρατσιστές, που δεν είναι και λίγοι, μιλούν ακόμα και για κατώτερους ή ανώτερους λαούς. Οι ίδιες οι χώρες, οι πατρίδες, διεκδικούν την ψηλότερη θέση για τον εαυτό τους "Deutschland, Deutschland über alles, über alles in der Welt», «η Γερμανία πάνω απ' όλα στον κόσμο», ήταν το σύνθημα που κυριαρχούσε την εποχή του Χίτλερ.» 4

Θα συναντήσουμε στάδια της ανθρώπινης λογικής που αφορούν τους χάρτες. την ανακάλυψη την γνωριμία και αναγνώριση. Επιπρόσθετα θα συναντήσουμε στάδια της ανθρώπινης φαντασίας που αφορούν την ταυτοποίηση και την χειραγωγήση. Ο άνθρωπος ακριβώς μετά την προσπάθεια να σηκωθεί και να στηριχτεί στα πόδια του, κοιτώντας σαν σημάδι τον ουρανό και το απέραντο που δεν μπορούσε να περιγράψει. Σκέφτηκε και φαντάστηκε όταν πέτυχε τον στόχο του να ορθοποδήσει, ότι το υψηλό, αυτό που είναι ανώτερο και τα όρια του είναι ανεξάντλητα, πρέπει να το εκμεταλλευτεί με οποιονδήποτε δυνατό τρόπο.

(εικόνα: παραπομπή 5)

Ας ταξιδέψουμε εκεί που συλλήφθηκε η ιδέα των χαρτών.

Η αποτύπωση του πραγματικού χώρου πάνω σε διάφορα υλικά. Η απολιθωμένες προσευχές. Η μεταβολή της Θρησκευτικής συλλεκτικής οικονομίας σε αγροτική κατά την ύστερη προϊστορική εποχή δημιούργησε στην κοινότητα ένα πρωτόγνωρο αίσθημα ανασφάλειας σε σχέση με την προμήθεια τροφής. Δεν ήταν πια δυνατό απλώς να βγει κάποιος έξω και να κυνηγήσει ένα ζώο ή να κόψει έναν καρπό όταν πεινούσε. Η συγκομιδή απαιτεί μήνες - ο σπόρος πρέπει να γίνει δημητριακό κατά το διάστημα αυτό παραμένει στα χωράφια, εκτεθειμένη σε κάθε είδους κινδύνους,

⁴ Βαγγέλης Πανταζής, Χάρτες και ιδεολογίες, (Αθήνα, Κάλβος, 1989), 17.

και δεν είναι λιγότερο ευάλωτη όταν αποθηκεύεται μετά το θερισμό. Σε κίνδυνο βρίσκονται το καθημερινό φαγητό και κάτι ακόμη ζωτικότερο ο σπόρος για τη συγκομιδή του επόμενου έτους. Δεν είναι λοιπόν αξιοπερίεργο που γίνεται προσευχή στους θεούς και προσευχές απευθύνονται σ' αυτούς για να προστατεύσουν τα χωράφια, τους αχυρώνες, τη συγκομιδή και τα ζώα. Η τέχνη των βράχων είναι καταγραφή των προσευχών, λαών που δεν γνώριζαν τη γραφή. Σε ψηλά σημεία, όπως στα περάσματα των βουνών κάτω από μια συγκεκριμένη κορυφή ή σε μια απομακρυσμένη κοιλάδα, ομάδες μορφών σκαμμένες πετρόγλυφα ή ζωγραφισμένες με πικτογράμματα σε βράχο δείχνουν ότι αυτοί ήταν ιεροί τόποι όπου ο μάγος-ιερέας μεσολαβούσε στους θεούς εκ μέρους του τοπικού πληθυσμού. Στις Άλπεις, στους πρόποδες του όρους Μπέγκο Τέντε και στην κοιλάδα της Καμόνκα Μπρέσα, απεικονίζονται χιλιάδες ζώα, όπλα, άνθρωποι ή θεοί αλέτρια που τα σέρνουν βόδια και άμαξες, όπως και άλλα σημάδια. 5

(εικόνα: παραπομπή 6)

Ο λαός που όλοι εμείς χρωστάμε αυτό το δώρο των χαρτών είναι οι Βαβυλώνιοι. Η Βαβυλωνία ήταν αρχαίο σημιτικό κράτος και πολιτιστική περιοχή με βάση τη νοτιοκεντρική Μεσοποταμία (σημερινό Ιράκ), όπου μιλούσαν την ακκαδική γλώσσα. Οι Βαβυλώνιοι βασιλείς έφτιαχναν επιβλητικά και λαμπρά παλάτια και ανάκτορα με ομορφότερο αυτό του Ναβουχοδονόσορα. Τα περισσότερα έργα τέχνης τους ήταν στολισμένα με παραστάσεις ζώων με κυριότερη μορφή αυτή του λιονταριού σύμβολο της Βαβυλωνιακής δύναμης.

Το αρχαιότερο διάγραμμα πόλης του είναι δική τους επινόηση, συνέλαβαν ορισμένες από τις θεμελιώδεις μαθηματικές έννοιες, όπως η διαίρεση του κύκλου σε 360 μοίρες και εκατοντάδες χρόνια πριν από τη γέννηση του Πυθαγόρα, αυτό που είναι γνωστό ως πυθαγόρειο θεώρημα. Δημιούργησαν επίσης τους πρώτους χάρτες σύμφωνα με δύο βασικές αρχές στις οποίες στηρίχτηκε η σύγχρονη

⁵ Peter Barber, Το βιβλίο των χαρτών, Μετάφραση: Αντύπας Κωνσταντίνος, (Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006), 10-11.

χαρτογράφηση: σαφώς δηλωμένο προσανατολισμό και σαφή κλίμακα. Έχουν διασωθεί πολύ λίγοι από τους χάρτες τους, που σε γενικές γραμμές είναι σχεδιασμένο σε μικρές πινακίδες. Περιλαμβάνουν σχέδια μεμονωμένων κτιρίων, χάρτες καλλιεργήσιμων περιοχών οι οποίοι δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο πωλήσεων και νομικών διενέξεων καθώς επίσης, όπως θα δούμε παρακάτω παγκόσμιους χάρτες που χρησίμευαν για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Αυτός ο χάρτης χρονολογείται στο 1500 π.Χ., περίπου επτακόσια χρόνια ύστερα από το πρώτο γνωστό Βαβυλωνιακό σχεδιάγραμμα (το οποίο δείχνει το περίγραμμα ενός κτιρίου και το κρατά στα γόνατά του ένα μεγάλο άγαλμα, στο Λούβρο, στο Παρίσι). Είναι ένας από τους σημαντικότερους χάρτες. Είναι το παλαιότερο γνωστό αν και ελλιπές διάγραμμα πόλης. Εδώ βλέπουμε ότι υποκειμενικότητα σε ότι αφορά τον χάρτη διότι προσπαθεί να μας καθοδηγήσει λόγου της δημιουργίας του. 6

Μερικά παραδείγματα θα μας δείξουν με ποιο τρόπο τα σύμβολα διαγράφουν τη δική τους σταδιοδρομία στο χώρο της ιστορίας και επεμβαίνουν δραστικά στην ιστορία των ανθρώπων. Πως ένα σύμβολο ή ένα συμβολικό σύστημα (π.χ ένας μύθος) μπορούν δουλεύουν στο υποσυνείδητο των ανθρώπων αθόρυβα και απαρατήρητα σαν το σαράκι του ξύλου, που βγαίνει μετά από πολύ καιρό εντελώς απρόβλεπτα στην επιφάνεια, όταν έχει ολοκληρώσει πια το καταστροφικό του έργο. 7

(εικόνα: παραπομπή 8)

Περνάμε στο συμβολισμό και την μαγεία που έχει αποτέλεσμα την χειραγώγηση του κοινού 64 μ.Χ. Θα δούμε ένα νόμισμα για το τότε τεχνητό λιμάνι του νέρωνα στην Όστια, στις εκβολές του Τίβερη. “Οι Ρωμαίοι ήταν από τους πρώτους που χρησιμοποίησαν χάρτες ως προπαγανδιστικά σύμβολα σε νομίσματα.

⁶ Peter Barber, Το βιβλίο των χαρτών, Μετάφραση: Αντύπας Κωνσταντίνος, (Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006), 12-13.

⁷ Βαγγέλης Πανταζής, Χάρτες και ιδεολογίες, (Αθήνα, Κάλβος, 1989), 38.

Αυτός ο οσηστέριος υπενθυμίζει την ολοκλήρωση. επί Νέρωνα. Του τεχνητού λιμανιού, που κατασκευαστικέ από τον Κλαύδιο. Ο σχεδιαστής, περιφρονώντας με εκλεπτυσμένο τρόπο την συνοχή, χρησιμοποιεί διάφορες τεχνικές για να αποδώσει τα χαρακτηριστικά που ήταν σημαντικά για τον Νέρωνα. Το σχήμα του λιμανιού και η κατασκευή που φαίνεται ως προβλήτα στη δεξιά πλευρά έχουν απεικονιστεί σε κάτοψη προκειμένου να τονιστεί το μέγεθος τους. Στα αριστερά η στοά που οδηγεί σε έναν ναΐσκο στο τέλος του λιμενοβραχίονα και ένας ιερέας που θυσιάζει σε ένα βωμό μπροστά του, ισοπεδωμένα, αλλά σε πλάγια όψη. Το μεγάλο όμως σκηπποφόρο άγαλμα, πιθανώς του αυτοκράτορα, τα πληθωρικά μικρά και μεγάλα ιστιοφόρα και κωπήλατα πλοία που έχουν αναπαρασταθεί με ακρίβεια, το μικρό γερτό άγαλμα στην είσοδο του λιμανιού και η μεγάλη μορφή του Ποσειδώνα με το πηδάλιο και τα δελφίνια του σε πρώτο πλάνο, τα βλέπουμε σε όψη. Ο συνδυασμός αυτός προβάλλει το τεχνικό επίτευγμα, το μέγεθος του λιμανιού τον αριθμό των πλοίων που μπορούν να εισέλθουν στο λιμάνι. Αναμφίβολα η επιδίωξη του Νέρωνα είναι να θυμούνται οι κάτοικοι της πόλης, όταν έβλεπαν το νόμισμα, ότι χάρη στις προσωπικές ενέργειες του ίδιου του αυτοκράτορα μπορούσαν να είναι βέβαιοι ότι το στομάχι τους θα ήταν γεμάτο.”⁸

(εικόνα: παραπομπή 9)

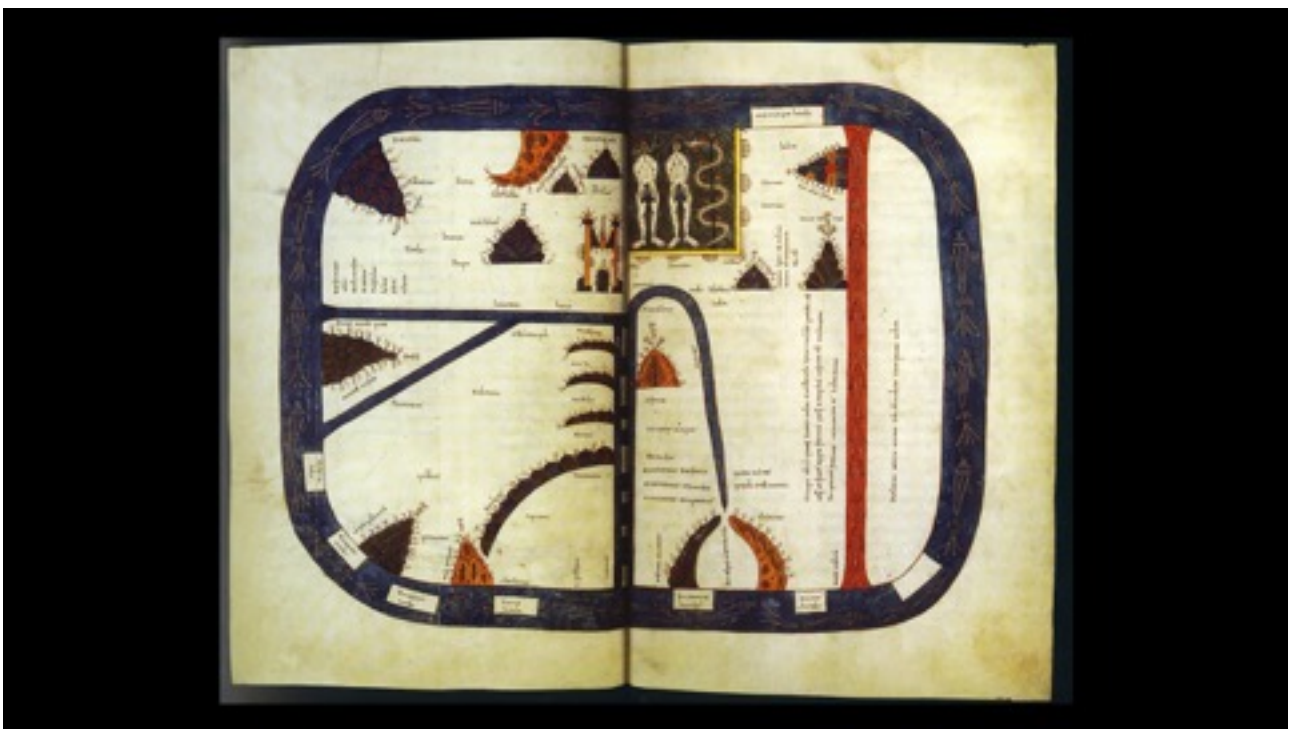
ονόματα τόπων τα οποία σημειώνουν τα πέρατα του γνωστού κόσμου. Εδώ, για παράδειγμα, απεικονίζονται τα Νησιά Ορκνι (στο βορειοδυτικό άκρο η Κασπία θάλασσα (βορειοανατολικά), ο Ινδικός Ωκεανός (νοτιοανατολικά) και η Ερυθρά Θάλασσα νοτιοανατολικά ενώ η Ιταλία αποτελεί το κέντρο. Σε ορισμένες περιπτώσεις αυτό το διάγραμμα αποτελούσε τη βάση ενός μεγαλύτερου και

Ρωμαϊκός σφαιρικός παγκόσμιος χάρτης, που απεικονίζει τις κλιματικές ζώνες, την ψυχρή, την εύκρατη και την ισημερινή, βασιζόμενος στο έργο προγενέστερου Έλληνα επιστήμονα. Χρονολογείτε στο 425 μ.χ. Εδώ φαίνεται ολόκληρο το ανατολικό ημισφαίριο του κόσμου, διαιρεμένο σε πέντε ζώνες δύο πολικές ή ψυχρές ζώνες, δύο εύκρατες και μία σημερινή, διακεκαυμένη ζώνη. Η σύλληψη αυτή προέρχεται από έναν Έλληνα επιστήμονα, τον Κράτη τον Μαλλώτη, του 2ου αιώνα π.Χ., ο οποίος διατύπωσε την υπόθεση ότι υπάρχουν τέσσερις περιοχές ξηράς στη γη, που καθεμία περιέχει μία κατοικήσιμη ζώνη. Ένας αδιάβατος ωκεανός, που τον σαρώνουν παλίρροιες, χωρίζει τη μια στεριά από την άλλη. Οι χάρτες του Μακρόβιου δεν περιέχουν αρκετό χώρο για γεωγραφικές λεπτομέρειες, καθώς η βόρεια εύκρατη ζώνη είναι σχετικά μικρή. Συνήθως αναγράφονται λίγα

⁸ Peter Barber, Το βιβλίο των χαρτών, Μετάφραση: Αντύπας Κωνσταντίνος, (Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2005), 18-19.

λεπτομερέστερου χάρτη, αλλά τις περισσότερες φορές οι παγκόσμιοι χάρτες ζωνών παρετίθεντο μαζί άλλες μορφές παγκόσμιων χαρτών. 9

Ο χάρτης είναι ένας τρόπος να κάνουμε ορατό το σύνολο του περιβάλλοντος. Ακόμα και οι ουτοπίες, στην κυριολεξία «μη τόποι», συνοδεύονται συνήθως από χάρτες και πάντως - πράγμα που συμβαίνει στην ουτοπία» του Τόμας Μόρ και στην «Πολιτεία του Ηλιου» του Καμπανέλα, ή την χώρα των Χούυννμνων του Ιωνάθαν με ακριβείς γεωγραφικές περιγραφές. Οι κοσμοεικόνες των αρχαίων λαών, που έχουν φτάσει σ' εμάς μέσα από περιγραφές, περιλαμβάνουν τόσο το φυσικό, όσο και το υπερφυσικό, τόσο το πραγματικό, όσο και το φανταστικό. Στους χάρτες του μεσαίωνα το φανταστικό δικαιούται και κατέχει την προνομιακότερη θέση. Οι αφηρημένες ιδέες το εξασφαλίζουν αυτό με την βοήθεια κάποιων συμβολικών και σχημάτων, που αποτελούν την ορατή τους υπόσταση. Ακόμη και στους λιγότερο ευσεβείς χάρτες των ανακαλύψεων, οι γοργόνες και τα τέρατα, πλάσματα που προτιμούσε η φαντασία των ναυτικών, έχουν τη δική τους επικράτεια. 10

(εικόνα: παραπομπή 11)

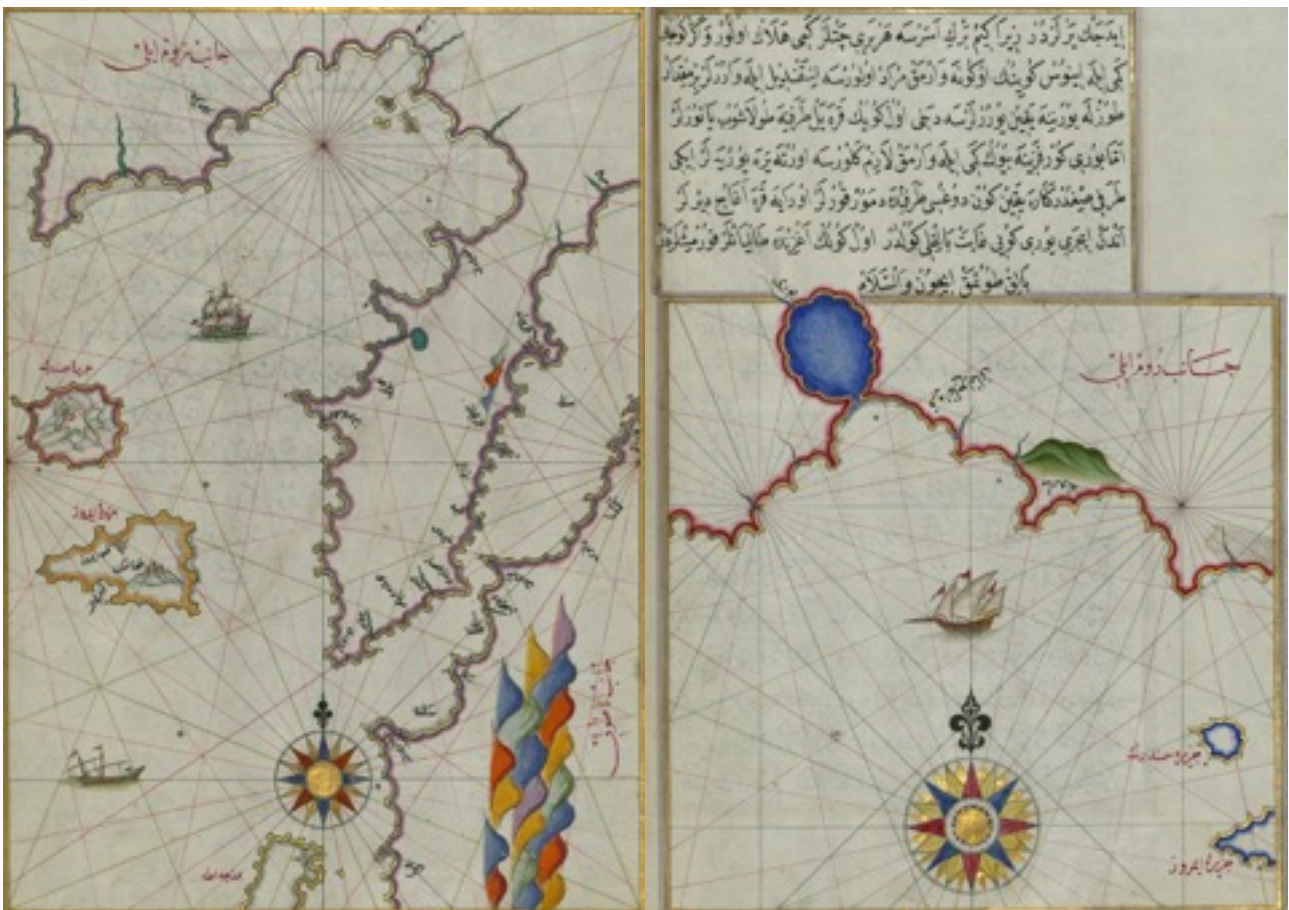
Αναμένοντας την Ημέρα της Κρίσεως. Αυτός ο χάρτης εικονογραφεί τμήμα του σχολιασμού για την Αποκάλυψη, όπως περιγράφεται στο κείμενο του Ιωάννη ο σχολιασμός ήταν αρχικά μια σύνθεση από ύστερες κλασικές πηγές που είχε συνταχθεί από έναν Ισπανό μοναχό, τον Βεάτο από τη Λιεβάνα το 776. Αντιγράφηκε το 1106 στον άγιο Δομίνικο του Σ ένα μοναστήρι στη βόρεια Ισπανία, με μοζαραβικό ύφος που αναμειγνύει Αραβικά και Χριστιανικά στοιχεία. Η συγγραφή του σχολιασμού έγινε την εποχή που οι Άραβες είχαν απωθήσει τους χριστιανούς ηγεμόνες της Ισπανίας σχεδόν μέχρι τα Πυρηναία. Ασχολείται κυρίως με ό,τι αναμενόταν να συμβεί στο τέλος των χρόνων του ανθρώπου, το έτος 800 (όπως πίστευε ο Βεάτος), όταν η εκδίκηση θα έπεφτε στα κεφάλια μουσουλμάνων των

⁹ Peter Barber, Το βιβλίο των χαρτών, Μετάφραση: Αντύπας Κωνσταντίνος, (Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006), 30-31.

¹⁰ Βαγγέλης Πανταζής, Χάρτες και ιδεολογίες, (Αθήνα, Κάλβος, 1989), 137.

αμαρτωλών και των άλλων εχθρών του Χριστού. Σκοπός του Χάρτη ήταν να προβάλλει το "σπαρμένο χωράφι" του κατοικημένου κόσμου, της οικουμένης, που είχε προσηλυτιστεί στο χριστιανισμό από τους αποστόλους. Στον πρόλογο αναφερόταν η εκδίωξη από την Εδέμ. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Αδάμ και η Εύα στέκονται στο πάνω μέρος (ανατολή) του χάρτη. Η Μεσόγειος στο μέσο του χάρτη, έχει περιοριστεί σε μια λεπτή σκούρα μπλε λωρίδα, που δεν ξεχωρίζει από τον ποταμό Νείλο στα δεξιά και τους ποταμούς Δον και Δούναβη, οι οποίοι σχηματίζουν ένα τρίγωνο στα αριστερά. Όρη και οροσειρές μοιάζουν με κόκκινες η μπλε κορυφές πεύκων ενώ η Ιερουσαλήμ φαίνεται σαν ένας λεπτός, αγκαθωτός ναΐσκος με τρεις μικρούς πύργους, στο πάνω μέρος της Μεσογείου. 11

Στην συνέχεια θα δούμε σχετικά με το τι γινόταν στο 15 με 16 αιώνα στα χρόνια που κυρίαρχο στοιχείο είναι ο ουμανισμός, ότι ο άνθρωπος είναι πάνω από όλα όπου ενθάρρυνε το ενδιαφέρον των ανθρώπων για την τέχνη, για την κλασική αρχαιότητα και την ανθρώπινη φύση, ακόμη και την φύση που τον γέννησε θα μπορεί με διάφορους τρόπους να την ορίσει.

(εικόνα: παραπομπή 12)

Είναι ένα μέρος το οποίο θαυμάζω διότι τα καλοκαίρια περνάω πολλές μέρες μέσα σε αυτό το πέλαγος ωραίες στιγμές, με συντροφιά την θάλασσα κάνοντας ιστιοπλοΐα. Η ιστιοπλοΐα είναι η τέχνη του αρμενίσματος στο νερό. Ο συγκεκριμένος εικονογραφημένος χειρόγραφος χάρτης απεικονίζει τις ακτές της Θράκης, τη νήσο Σαμοθράκη (Semendrek) και τη νήσο Ίμβρο (Gökcada) στο Αιγαίο Πέλαγος. Οι χάρτες βρίσκονται στο περίφημο "Το βιβλίο της

¹¹ Peter Barber, Το βιβλίο των χαρτών, Μετάφραση: Αντύπας Κωνσταντίνος, (Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006), 44-45.

Ναυσιπλοΐας" (Πορτολάνος) "Kitab-Bahriye" που χαρτογραφήθηκε και σχεδιάστηκε από τον διάσημο Οθωμανό ναύαρχο Πίρι Ρέις (Pîrî Reis, Ahmet Muhiddin Piri, Ahmet ibn-i el-Haç Mehmet El Karamani. περ.1470-1554). Πορτολάνος είναι το κείμενο που περιέχει οδηγίες και πληροφορίες χρήσιμες για τους ναυτικούς, για τα ταξίδια τους από λιμάνι σε λιμάνι. Πορτολάνος όμως είναι και ο χάρτης, που έχει γίνει ειδικά για να τους εξυπηρετήσει, δείχνοντάς τους ακτές και λιμάνια. Έτσι, από το λιμάνι, το πόρτο, βγαίνει και το όνομα πορτολάνος. Πιο σπάνια περίπτωση αποτελεί ο ναυτικός χάρτης επάνω στον οποίον έχουν γραφτεί σημειώσεις για την υποβοήθηση του ναυτικού. 12

(εικόνα, πηγή: <https://goo.gl/6R61og>)

Ξεκινάει η κηπουρική. Ένας από τους πρώτους εμπνευστές ήταν ο Λουδοβίκος ΙΔ΄ της Γαλλίας σημαντική αναφορά μπορεί να γίνει στον τρόπο για να δει κανείς τους κήπους των Βερσαλλιών: Ο τρόπος για να απολαύσει κανείς τους μαγευτικούς κήπους του ανακτόρου. Οι βασιλικοί κήποι είχαν και μια πολιτική σημασία να εκπληρώσουν, η έκφραση τους ως όργανο του κράτους ήταν ολοφάνερη. Ο Λουδοβίκος αγαπούσε πολύ τους τεράστιους κήπους του, για αυτό και συνέγραψε αυτό το έργο, με την βοήθεια του οποίου παρακολουθεί κανείς τους κήπους με μια λογική σειρά. Τεράστιοι κήποι απλώνονται έξω από τις Βερσαλλίες με έκταση 800 εκταρίων, σιντριβάνια, κανάλια, πάρκα, η Βασιλική Όπερα και η Βασιλική Εκκλησία. 13

¹² <http://art.thewalters.org/detail/19195/book-on-navigation/>

¹³ https://el.wikipedia.org/wiki/Λουδοβίκος_ΙΔ΄_της_Γαλλίας

(εικόνα: παραπομπή 14)

Ο επόμενος χάρτης χρονολογείται στις αρχές του 1800 για τη χρήση γης απεικονίζει την πρωτεύουσα της Αγγλίας (Λονδίνο) γύρω περιοχές με απaráμιλλες μέχρι τότε και τις λεπτομέρειες και για πρώτη φορά δείχνει με ακρίβεια τη διαίρεση των οικοπέδων αναμφίβολα στηριζόμενος στο έργο της Χαρτογραφικής Υπηρεσίας. Επιπρόσθετα, μέσω μιας ιδιαίτερα προσεγμένης χρήσης τεσσάρων ειδών γραμμοσκίασης διακρίνονται διαφορετικοί τύποι της οικοδομημένης περιοχής, κλιμακούμενοι από το πυκνά οικοδομημένο εσωτερικό της πόλης μέχρι τις περιοχές επιχειρηματικής αξιοποίησης και οικιστικής ανάπτυξης κατά μήκος των οδών στα περίχωρα. Χρησιμοποιώντας γράμματα της αλφαβήτου σε συνδυασμό με χρώματα, αντίστοιχα των οποίων χρησιμοποιήθηκαν από τη δεκαετία του 1940 και μετά, ο Μιλν έδειξε με ακρίβεια - καθώς κινούμαστε έξω από το Λονδίνο-με ποιο τρόπο τόποι παραγωγής πηλού και αμμοχάλικου, που προμηθεύαν υλικά για τα νέα σπίτια και για βελτιωμένα οδοστρώματα, έδιναν τη θέση τους σε φυτώρια και αγορές κηπευτικών προϊόντων προμήθευαν με τροφή και φυτά τους Λονδρέζους, σε βοσκοτόπια και λιβάδια που προμήθευαν με τους Λονδρέζους και με σανό τα άλογα τους, σε άλση και σε περιφραγμένες εκτάσεις των πλούσιων Λονδρέζων κι ακόμη, έδειξε τα σπίτια των προαστίων, τα δάση, τα λιβάδια τους οπωρώνες, την καλλιεργήσιμη γη, οι περιφραγμένοι αγροί διαχωρίζονται από τους μη περιφραγμένους -εντυπωσιακά πολλοί, παρά το κίνημα των περιφράξεων- και τους κοινόχρηστους υπαίθριους χώρους (χωρίς χρώμα). Ο χάρτης του Μιλν δεν δημοσιεύθηκε ποτέ, πιθανόν διότι η χαρτογραφική Υπηρεσία έφερε αντίρρηση στη χρήση των δεδομένων της πριν από τη δημοσίευσή τους. 14

¹⁴ Peter Barber, Το βιβλίο των χαρτών, Μετάφραση: Αντύπας Κωνσταντίνος, (Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006) 246-247.

Τα έργα τέχνης, έπαιξαν μεγάλο και ουσιαστικό ρόλο στην σκέψη μας, όταν φθάσαν στο σημείο να μας προβάλουν την πραγματικότητα μιας ιστορίας από μια σκοπιά της εφαρμογής όλων αυτών των διεργασιών που δεν αποτελούσαν μονάχα την έννοια της χαρτογράφησης,

(εικόνα: παραπομπή 15)

Ο ιστορικός χάρτης του Fred Wilson - *Mining the museum book*. Ενσωματώθηκε το 1844, στο Meriland Historical Society που ιδρύθηκε για την διαφύλαξη, μελέτη τον αντικείμενων που σχετίζονται με την ιστορία της πολιτείας. Η συλλογή αυτή περιελάμβανε αντικείμενα της αποικιοκρατίας, με σκοπό την κατάργηση της δουλείας, αλλά το μουσείο τείνει να παρουσιάζει αυτή την ιστορία από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία, ότι δηλαδή το λευκό αρσενικό ιδρυτικό μέλος του διοικητικού συμβουλίου ήταν ο κυρίαρχος άνθρωπος και κατά συνέπεια να μπορεί να διοικεί και να εκμεταλλεύεται. Έκανε έτσι ο Fred Wilson απλά μια συναρμολόγηση από την συλλογή του μουσείου με ένα νέο και εκπληκτικό τρόπο, αναπτύσσοντας διάφορες τεχνικές σατιρικής, που είχαν σκοπό πρώτα και κύρια έκφραση την ειρωνεία. Η εγκατάσταση *Metalwork 1793–1880* ήταν ένας άλλος τρόπος που ο Wilson ανάδειξε την ιστορία των Αφροαμερικανών.

Στην εγκατάσταση αντιπαρατίθενται περίτεχνα ασημένιες στάμνες, φιαλιδίων και φλιτζάνια του τσαγιού από πανάκριβα μέταλλα και σχεδιασμένα περίτεχνα. Ανάμεσα τους βρίσκεται ένα ζευγάρι χειροπέδες δημιουργημένο από σίδηρο για τους σκλάβου. Παραδοσιακά, η οθόνη των τεχνών και της βιοτεχνίας διατηρείται χωριστά από την οθόνη του τραυματικού. Όμως στο συγκεκριμένο παράδειγμα αντικείμενα σκλάβων εμφανίζονται πλάι-πλάι με τεχνουργήματα τσαγερών, ο Wilson δημιούργησε μια ατμόσφαιρα ανησυχίας και είναι εμφανής η σχέση μεταξύ των δύο ειδών από μέταλλο που είναι δείγμα αριστοκρατίας τα τσαγερά και από την άλλη οι χειροπέδες ένα δείγμα εκμεταλλεύσεις. 15.

¹⁵ <http://beautifultrouble.org/case/mining-the-museum/>

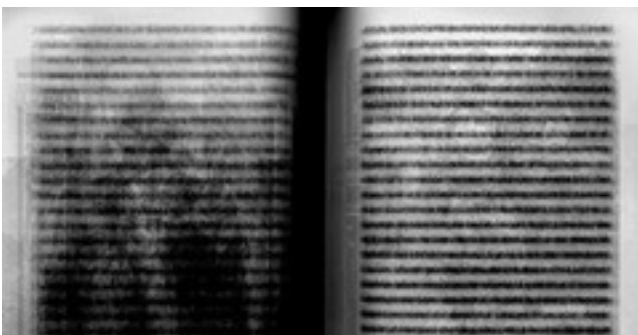

(εικόνα: παραπομπή 16)

eBoy είναι ο Kai Vermehr, Steffen Sauerteig και Svend Smital.

Δημιουργούνε επαναχρησιμοποιήσιμα αντικείμενα pixel για την δημιουργία πολύπλοκων και επεκτάσιμων έργων τέχνης. Στην ουσία ξανά χαρτογραφούν περιοχές με νέο τρόπο.¹⁶ Οι επιρροές τους προέρχονται από: την ποπ κουλτούρα ψώνια, σούπερ μάρκετ, τηλεόραση, διαφημίσεις παιχνιδιών, LEGO, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, τα νέα, τα περιοδικά, η εργασία τους κάνει έντονη χρήση του λαϊκού πολιτισμού και των εμπορικών εικονιδίων, το στυλ τους παρουσιάζεται σε τρισδιάστατη ισομετρική εικονογράφηση γεμάτη με ρομπότ, αυτοκίνητα, τα όπλα κορίτσια. Τώρα, τα περισσότερα από τα σχέδιά τους εκτυπώνονται και δεν χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για τις οθόνες των υπολογιστών.

(εικόνα: παραπομπή 17)

Idris Khan

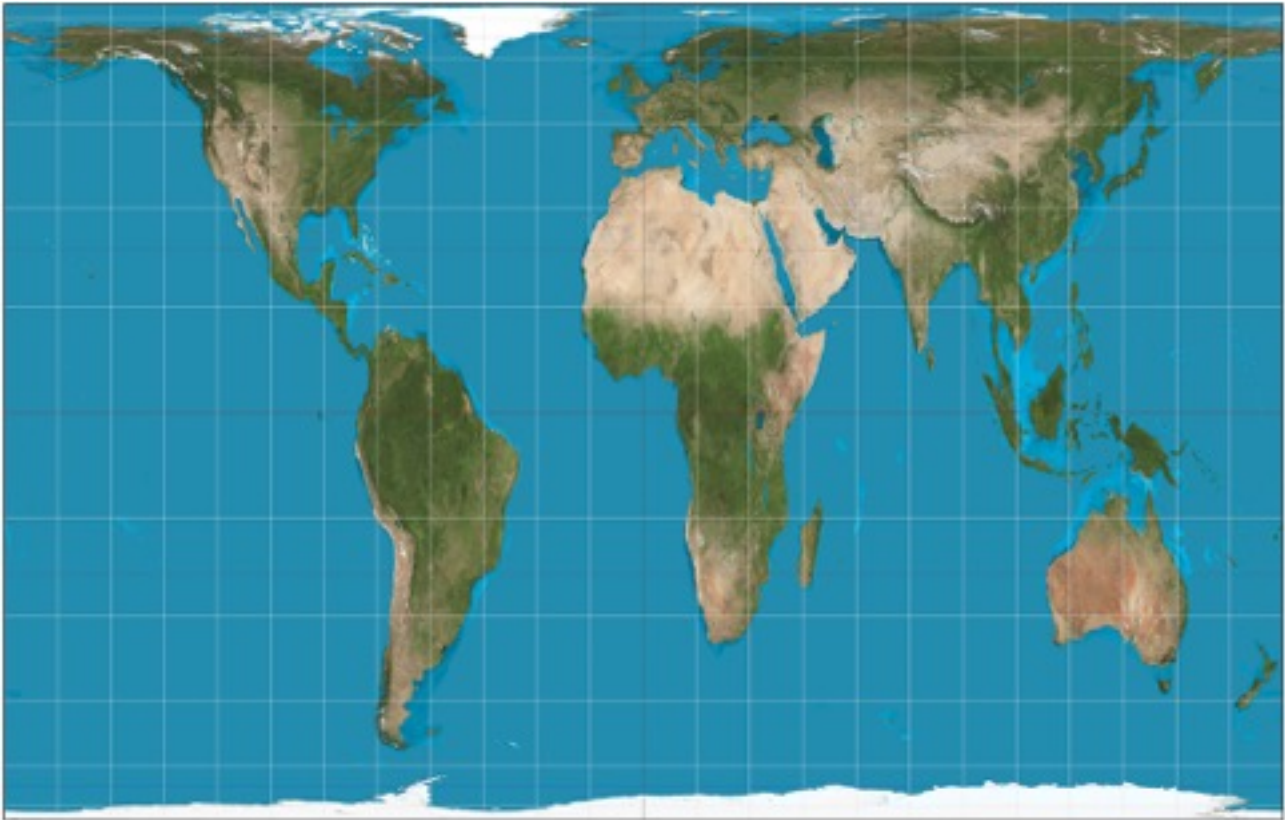
Μεταξύ των γραμμών, κάθε μορφή τέχνης έχει τα δικά της πλεονεκτήματα και τους περιορισμούς της. Λέξεις και μουσική ξεδιπλώνονται διαδοχικά, μέσα στο χρόνο. Η φωτογραφία είναι για μια στιγμή. Κατ'αναλογία μπορεί να ζητήσει από το αδύνατο: σε αυτή την περίπτωση, τι θα γινόταν αν μπορούσες να ακούσεις κάθε νότα από τις σονάτες του Μπετόβεν σε μια στιγμή; Όταν

σκεφτόμαστε ένα κομμάτι της μουσικής που γνωρίζουμε καλά, δεν μπορούμε μερικές φορές, όχι από τη φράση, αλλά στο άμορφο σύνολο της θυμάσαι. Λέγεται συχνά ότι οι φωτογράφοι παγώνουν τον χρόνο, αλλά Khan κάνει το αντίθετο. ¹⁷

¹⁶ <http://hello.eboy.com/eboy/index.php>

¹⁷ <http://www.theguardian.com/artanddesign/2006/sep/02/art>

Ας καταλήξουμε στην πραγματικότητα.

(εικόνα, πηγή: <https://goo.gl/hLLES4>)

Παγκόσμιος χάρτης σε προβολή του Peters 1967. Πρόθεση του χαρτογράφου ήταν να αποδώσει στις χώρες του νότου τις αντιπροσωπευτικές συγκριτικές τους διαστάσεις, απαλείφοντας έτσι ένα ιδεολογικό στοιχείο που χαρακτήριζε τη μερκατορική προβολή. Παρατηρείστε όμως πόσο επιμηκύνονται προς τα κάτω οι χώρες του έτσι δίνουν την εντύπωση πως κυριολεκτικά στραγγίζουν σαν να είναι κρεμασμένες από το ταβάνι! Στον χάρτη αυτόν οι ιδεολογικές συνέπειες είναι εν τέλει εντονότερες από εκείνες που χαρακτηρίζουν τη μερκατορική προβολή.

Συμπέρασμα

Δύο διαστάσεις είναι αυτές που συναντώ ανοίγοντας έναν χάρτη, αυτή της λογικής και από την άλλη της φαντασίας. Γνωρίζουμε ότι δεν μπορεί να υπάρχει κοινωνία χωρίς μια μαθηματική λογική, από την άλλη το δίκαιο είναι το σύνολο των υποχρεωτικών και εξαναγκαστικών κανόνων. Αυτές οι διαστάσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στην λειτουργία των χαρτών.

Επιπρόσθετα θεωρώ ότι μείζον είναι το κοινωνικό φαντασιακό πρόβλημα, που συναντώ κάθε φορά που επεξεργάζομαι τα ιστορικά γεγονότα ενός χάρτη, στηρίζεται στην ανάγκη για την ανάπτυξη των παραγωγικών συντελεστών και σε αυτήν την κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στην φύση. Αυτό δεν συνάγεται από την φύση του ανθρώπου, τις περισσότερες φορές δεν έχει καμιά δυνατή θεμελίωση και είναι παράλογο. Η απεριόριστη φαντασία έφτασε τον άνθρωπο να φύγει από το βιολογικό του βασίλειο και να υποδεχτεί ένα νέο με παρδαλόχρωμες ιδεολογίες.